

УДК 821.162.1 Грабовський М.
DOI 10.35433/2220-4555.23.2025.fil-1

Ірина Андерсон,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри східноєвропейських мов
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0001-7013-079X
iryna-rudenko@ukr.net

ІСТОРІЯ ТА ЕТНОГРАФІЯ В ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ МІХАЛА ГРАБОВСЬКОГО

У цій розвідці проаналізовано твори польського критика, письменника та громадського діяча XIX століття Міхала Грабовського. Зокрема в статті розглянуто повісті «Пан Канівський староста», «Пан староста Закшевські», «Коліївщина і степи», оповідання «Заметіль у степах», літературно-критична праця «Література і критика», а також етнографічне дослідження «Україна давня і теперішня». Його прозові твори відзначаються глибоким інтересом до історії, культури, побуту, фольклору та соціальних процесів на тогочасних польських і українських землях. У повісті «Коліївщина і степи» М. Грабовський звернувся до подій Коліївщини 1768 року, а саме гайдамацького повстання проти польської шляхти та уніатської церкви на Правобережній Україні. Тут є описи степів; пісні та думи, які супроводжують вчинки героїв і події, підкреслюючи їхній зв'язок із народною традицією; побут селян і козаків – їхні традиції, вірування, спосіб життя. В оповіданні «Заметіль у степах» акцент зроблено на житті окремих особистостей (козаків, селян, мандрівників), які стикаються з жорстокістю природи й історичними обставинами. З етнографічних мотивів представлено степовий простір як символ свободи й смертельної небезпеки; завірюху (заметіль) як ознаку хаосу, що загрожує людині; козацький побут (традиції, звичаї, вірування). У повісті «Пан Канівський староста» висвітлено конфлікти між представником влади та українським населенням, яке не бажало терпіти несправедливості та свавілля. А в праці «Пан староста Закшевські» Грабовський описав традиції, звичаї, важке економічне становище селян, конфлікт між католиками та православними, «уніятизацію» релігії; відтворено українську мову. Етнографічний твір «Україна давня і теперішня» є важливим джерелом для вивчення історії та етнографії України, де Грабовський аналізував історію України з часів Київської Русі, козацтва та Гетьманщини. Він згадував Хмельниччину, Руїну, Коліївщину та оцінював роль козацтва як захисників української ідентичності. Проте найбільш детально козацька тематика проаналізована митцем у «Літературі і критиці».

Визначальними критеріями стосовно художнього твору для критика Міхала Грабовського були спорідненість із народною творчістю, відтворення автентичного історичного тла, досконала поетична форма тексту.

Ключові слова: історичний контекст, соціально-етнографічні дослідження, літературний твір, романтизм, відтворення автентичної культури.

Iryna Anderson. Historia i etnografia w dziedzictwie literackim Michała Grabowskiego

W niniejszym opracowaniu analizuje się twórczość XIX-wiecznego polskiego krytyka, pisarza i postaci publicznej Michała Grabowskiego. W szczególności w artykule omówiono opowiadania: „Pan starosta Kaniowski”, „Pan starosta Zakszewski”, „Zamieć w stepach”, „Koliszczyzna i stepy”, pracę literacko-krytyczną „Literatura i krytyka”, a także studium etnograficzne „Ukraina dawna i teraźniejsza”. Jego twórczość prozatorską cechuje głębokie zainteresowanie historią,

kulturą, życiem codziennym, folklorem i procesami społecznymi na ziemiach polskich i ukraińskich tamtych czasów. W opowiadaniu „Koliszczyzna i stepy” M. Grabowski omówił wydarzenia Koliwshchyny 1768 roku, a mianowicie powstanie hajdamaków przeciwko polskiej szlachcie i cerkwi unickiej na Ukrainie Prawobrzeżnej. Tutaj znajdują się opisy stepów; pieśni i wiersze towarzyszące wydarzeniom i czynom bohaterów, podkreślające ich związek z tradycją ludową; życie chłopów i kozaków – ich tradycje, wierzenia i tryb życia. Opowieść „Zamieć w stepach” koncentruje się na losach odrębnych ludzi (kozaków, chłopów, podróżników), którzy stawiają czoła okrucieństwu natury i okolicznościom historycznym. Przedstawione są takie motywy etnograficzne: przestrzeń stepowa jako symbol wolności i śmiertelnego niebezpieczeństwa; śnieżycy jako znak chaosu zagrażającego człowiekowi; życie kozackie, czyli tradycje, obyczaje, wierzenia. Praca „Pan starosta Kaniowski” uwypukla konflikty między przedstawicielem władzy a ludnością ukraińską, która nie chciała tolerować niesprawiedliwości i samowoli. A w dziele „Pan starosta Zakszewski” Grabowski opisał tradycje, obyczaje, trudną sytuację ekonomiczną chłopów, konflikt między katolikami i prawosławnymi, „uniatyzację” religii, odtworzył język ukraiński. Praca etnograficzna „Ukraina, dawne i teraźniejsza” jest ważnym źródłem do badań nad historią i etnografią Ukrainy, w której Grabowski analizuje historię Ukrainy od czasów Rusi Kijowskiej, Kozaków i Hetmanatu. Wspomniał o Chmielnickim, Ruinie i Koliszczyźnie oraz ocenił rolę kozaków jako obrońców tożsamości ukraińskiej. Jednakże temat kozaczyzny został najdokładniej przeanalizowany przez artystę w „Literaturze i krytyce”.

Kryteriami, według których krytyk Michał Grabowski definiował dzieło sztuki, były: pokrewieństwo ze sztuką ludową, odtworzenie autentycznego tła historycznego oraz doskonała forma poetycka tekstu.

Słowa kluczowe: kontekst historyczny, badania socjo-etnograficzne, dzieło literackie, romantyzm, reprodukcja kultury autentycznej.

Iryna Anderson. History and Ethnography in the Literary Heritage of Michal Grabowski

This research analyzes the works of the 19th-century Polish critic, writer, and public figure Michal Grabowski. In particular, the article examines the stories "Pan Kanivskyi Starosta", "Pan Zakszewski Starosta", "Blizzard in the Steppes", "Koliiv Region and the Steppes", the literary-critical work "Literature and Criticism", as well as the ethnographic study "Ukraine, Ancient and Modern." His prose works are marked by a deep interest in the history, culture, everyday life, folklore and social processes in the Polish and Ukrainian lands of that time. In the story "Koliivshchyna and the Steppes" M. Grabovsky addressed the events of Koliivshchyna in 1768, namely the Haidamak uprising against the Polish nobility and the Uniate Church in Right-Bank Ukraine. There are descriptions of the steppes; songs and dumas that accompany the events and actions of the personages, emphasizing their connection with folk tradition; the life of peasants and Cossacks – their traditions, beliefs, and way of life. In the story "A Blizzard in the Steppes", the emphasis is on the lives of individuals (Cossacks, peasants, travelers) who encounter the cruelty of nature and historical circumstances. The ethnographic motifs include the steppe space as a symbol of freedom and mortal danger; a blizzard as a sign of chaos that threatens a human being; and Cossack life, namely traditions, customs, and beliefs. The story "Pan. Kanivskyi Starosta" highlights the conflicts between a representative of the authorities and the Ukrainian population, which did not want to tolerate injustice and arbitrariness. In his work "Pan Starosta Zakszewski" Grabowski described traditions, customs, and the difficult economic situation of peasants, the conflict between Catholics and Orthodox, the "uniatization" of religion, and recreated the Ukrainian language. The ethnographic work "Ancient and Present Ukraine" is an important source for studying the history and ethnography of Ukraine, where Grabowski analyzed the history of Ukraine from the times of Kyivan Rus, the Cossacks, and the Hetmanate. He mentioned Khmelnytskyi, Ruina, and Koliivshchyna, and assessed the role of the Cossacks as defenders of Ukrainian identity. However, the most detailed analysis of the theme of the Cossacks was made by the artist in "Literature and Criticism."

The defining criteria for a work of art for the critic Michal Grabowski were affinity with folk art, the reproduction of an authentic historical background, and the perfect poetic form of the text.

Key words: *historical context, socio-ethnographic research, literary work, romanticism, reproduction of authentic culture.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Доба романтизму у світовій літературі характеризується особливою цікавістю до минувшини, виявленням інтересу до історії та фольклору, зображенням почуттів і переживань. У польській літературі утвердження романтизму як наряду сприяло бурхливому розвитку загальнолітературного процесу як важливого чинника формування суспільної свідомості. Одним із яскравих представників епохи польського романтизму був Міхал Грабовський (1804–1863) – літературний критик, публіцист, історик та етнограф, що залишив значний слід у польській та українській культурній спадщині. Найвищим досягненням як літературного критика для Міхала Грабовського стала його праця «Література і критика» («Literatura i krytyka»), а як письменник доби романтизму створив низку історичних романів і повістей, зокрема: «Станиця Гуляйпільська» («Stannica Hulajpolska»), «Тайкури» («Tajkury»), «Пан Канівський староста» («Pan starosta Kaniowski»), «Заметіль у степах» («Zamieć w stepach»), «Пан староста Закшевські» («Pan starosta Zakrzewski»), «Коліївщина і степи» («Koliszczyzna i stepy»), а також його етнографічна праця «Україна давня і теперішня» («Ukraina dawna i teraźniejsza»). Його прозові твори відзначаються глибоким інтересом до історії, культури, побуту, фольклору та соціальних процесів на тогочасних польських і українських землях. У 1843 році Міхал Грабовський отримав членство в Київській археологічній комісії, став одним із авторів проєкту заснування Товариства шанувальників мистецтва, брав активну участь щодо сприяння виходу циклу офортів «Мальовнича Україна» Тараса Шевченка, а 1847 року контролював побудову дзвіниці при костьолі в Києві. Ця інформація є досить важливою, адже допомагає висвітлити світоглядні принципи та особисту позицію митця ХІХ століття, яка знайшла своє відображення в прозовій творчості літературознавця та допоможе проаналізувати історичні й етнографічні відомості, зображені в письменницькій спадщині Міхала Грабовського. Не зайвим буде також нагадати, що свої прозові твори М. Грабовський писав під псевдонімом Едвард Тарша.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням прозової спадщини Міхала Грабовського частково цікавилися М. Брацка, В. Єршов, С. Козак, Р. Радишевський, О. Юровська та інші вчені.

Мета дослідження – проілюструвати й проаналізувати праці Міхала Грабовського щодо наявності в них історичних та етнографічних даних стосовно польського й українського народів.

Об'єктом дослідження є повісті й оповідання М. Грабовського «Коліївщина і степи», «Пан Канівський староста», «Заметіль у степах», «Пан Староста Закшевські», «Україна давня і теперішня» а також літературно-критична праця «Література і критика». **Предметом** дослідження – історія та етнографія у творчості досліджуваного автора.

Цей аналіз здійснено із залученням комплексно-історичного та системного **методів**, які дозволили інтерпретувати праці М. Грабовського в межах літературної доби.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто з'ясувати, яка різниця між історією та етнографією в загальнонауковому розумінні. Історія вивчає факти з писемних джерел та матеріальних пам'яток, досліджує процес розвитку, етапи еволюції як людства загалом, так і конкретної нації, конкретної родини чи особи. Етнографія ж розглядає лише культурно-побутові особливості певного народу, аналізує не тільки писемні й матеріальні джерела культури, а й фольклор, мову, традиції тощо. [1].

Насамперед завдячуючи письменникам-представникам «української школи» польського романтизму, зокрема й М. Грабовському, Україна стала найбільш міфологізованим регіоном

польського романтизму. Романтики створили свій образ «польської України». Це для них країна «природного» суспільства, яке жило в гармонії з природою, регіон давньослов'янської культури, батьківщина найрозвиненішої й самобутньої народної поезії, осередок антифеодального опору. Це була земля, що всяяна пам'ятками минулого, могилами й курганами, джерело натхнення польського романтизму, який переслідував «природний націоналізм». Представники «української школи» відчували брак власної польської історичної поезії, але на постійно бурхливих землях України знаходили те, що всюди шукали: простори степів, простоту й «натуральність» населення, трагічну історію, старовину й екзотику. Саме це приваблювало романтиків в українському фольклорі.

Міхал Грабовський був прихильником історичного підходу до літератури, вважаючи, що твори мають відображати національну ідентичність і минуле. Він аналізував польську та українську літературу через призму історичних подій, зокрема козацтва, унії та соціальних конфліктів. У публікаціях автор звертався до українського фольклору, звичаїв і побуту. Він цікавився народними піснями, легендами та традиціями, сприймаючи їх важливим джерелом для розуміння ментальності східнослов'янських народів. Його роботи містять описи українського селянського життя, релігійних обрядів та міфології. М. Грабовський був одним із перших польських інтелектуалів, які серйозно досліджували українську культуру. У працях на кшталт «Література і критика» (1837), «Україна давня і теперішня» (1850) він порівнював польські та українські літературні традиції, висловлюючись за взаємне пізнання і діалог. Усе своє життя М. Грабовський присвятив тому, аби зібрати й опублікувати якомога більше достовірних документів минулого, щоб відкрити історичну об'єктивну правду. З цією метою він відбирав, систематизував, публікував, записував і komponував історичні та фольклорні свідчення в історичну прозу.

Як представник «українофільської» течії серед польської інтелігенції, Міхал Грабовський підтримував ідею автономії України в межах федеративної Речі Посполитої. Він критикував польську шляхту за ставлення до українських селян і закликав до соціальних реформ. Митець сприяв популяризації української тематики в польській літературі, а його історико-етнографічні дослідження стали основою для подальших робіт польських та українських учених (наприклад, у творчості Павла Ягіча чи Івана Франка). У такий спосіб Міхал Грабовський поєднував літературну критику з історичними та етнографічними студіями, здійснивши важливий внесок у вивчення українсько-польських культурних зв'язків.

Ідея слов'янофільства, яку підтримував М. Грабовський, також вплинула на погляд критика стосовно історичного роману, оскільки прагнення відродити поезію шляхом наслідування польського й слов'янського фольклору мало протидіяти германізації та європеїзації літератури. А відтворюючи споконвічне слов'янське минуле, можна було б ретельніше дослідити власну історію, згадати її героїчні сторінки, відновити пам'ятні факти про спільні доленосні досягнення. Прагнучи окреслити завдання художньої літератури ХІХ століття, Міхал Грабовський хотів створити художню поезію, спираючись передусім на народну творчість, а натхнення потрібно шукати в історії, природі рідного краю. Ця ідея не вносила жодної новизни. Подібні погляди можна знайти у К. Бродзінського та Гердера, котрі вважали, що кожна нація повинна розвивати власну літературу на основі своєї культури й традицій. М. Грабовський констатував, що кожне суспільство має мати свою мету, кожна епоха має свій дух часу, і для реалізації цього потрібні певні дії.

Варто почати дослідження з повісті «Коліївщина і степи». Це твір, який поєднує історичні події з етнографічними спостереженнями, відтворюючи українське козацьке минуле та побут українського народу. М. Грабовський звернувся до подій Коліївщини 1768 року, а саме гайдамацького повстання проти польської шляхти та уніатської церкви на Правобережній Україні. Це був один із останніх масштабних виступів українського селянства перед розподілами Речі Посполитої. У повісті висвітлено жорстокість обох сторін: і гайдамаків, і польської влади. Автор не ідеалізував повстання, але й не засуджував його однобічно – він

намагався зрозуміти причини такої події: соціальний гніт, релігійні конфлікти та національне пригноблення українського народу. Письменник детально описав українські звичаї, побут, мову, фольклор. У творі є: опис степів – символ волі та козацького духу; пісні та думи, які супроводжують події, вчинки героїв, підкреслюючи їхній зв'язок із народною традицією; побут селян і козаків – їхні традиції, вірування, спосіб життя.

Цей твір, безперечно, мав вплив на подальший розвиток української історичної прози, зокрема на творчість Пантелеймона Куліша. «Коліївщина і степи» – це не просто історична повість, а спроба осмислити минуле України через призму народного життя. Міхал Грабовський поєднав драматичні події з яскравими етнографічними деталями, створюючи живий образ української історії.

У творі представлений неоднорідний оповідач – гетеродієгетичний наратор, історія якого ведеться від першої особи. Проте оповідач не бере безпосередньої участі в подіях, а лише виступає в ролі співрозмовника чи спостерігача тобто в екстрадієгетичній ситуації.

Укладаючи репліки в промову пана Жулинського, героя твору «Коліївщина і степи», Міхал Грабовський висловив підтвердження, наскільки він сам був захоплений українською історією: в Україні «традиція мовчить під зораною могилою, розвіюється вітром над полем, прилипла до стріхи селянина» [5, с. 21–22]. А «невмілі поети натворять ідеали козаччини і України, які ні на що не схожі, викривляють історичну дійсність, і замість розвитку фальшують природну суть цих речей, цих місць своєю поезією» [5, с. 23].

Оповідання «Заметіль у степах» Міхала Грабовського – твір, що також поєднує історичні мотиви з етнографічними спостереженнями, але в іншому хронологічному та тематичному контексті. Дія твору розгортається на тлі козацької доби, хоча точний період не є чітко визначеним. Митець зобразив життя українських степів, де панує воля, але й наявна постійна небезпека – напади татар, козацькі походи, соціальні конфлікти. На відміну від «Коліївщини і степів», де головною темою було повстання, у «Заметілі у степах» акцент робиться на житті окремих особистостей (козаків, селян, мандрівників), котрі стикаються з жорстокістю природи й історичними обставинами. З-поміж етнографічних мотивів тут представлено: степовий простір як символ не лише свободи, а й смертельної небезпеки; завірюха (заметіль) стає метафорою хаосу, який загрожує людині; козацький побут, а саме традиції, звичаї, вірування. Митець детально описує одяг, зброю, спосіб життя козаків, народні повір'я (наприклад, про степових духів, прикмети), пісні, які супроводжують героїв. Автор використовує народні вирази, прислів'я, що, безсумнівно, надає тексту автентичності. Цей твір – це роздуми про людину в умовах стихії (природної та історичної). Степ і заметіль тут є силами, перед якими людина беззахисна, що водночас випробовують її характер. Це опус, де історія постає не через великі битви, а через долі пересічних людей, котрі борються з природою й долають виклики часу. Міхал Грабовський вдало поєднав епічність із етнографією, створюючи яскравий образ українського минулого. У творі «Заметіль у степах» бачимо гомодієгетичного наратора, котрий є основним учасником подій, про які розповідає.

У вступі до оповідання «Заметіль у степах» М. Грабовський констатував, що його історичні праці мають цінність настільки, наскільки вони є історично правдивими. А в передмові до «Коліївщина і степи» відзначено, що автор, перед тим як приступити до написання роману, збирав і нотував народні звичаї, традиції, історичні образи [7, с. 3; 5]. У тексті це все подано так, як вдалося зібрати авторові, якщо вилучити деякі цитати, то це вже не буде історичним твором. Також митець заявив, що наміри в нього були якнайкращі, проте він сам визнає недостатній рівень власної майстерності написання. Що ж до самої праці, то для М. Грабовського будь-який твір зводився саме до історичного і був лише вільною формою відтворення чи написання історії, про що вже згадувалося вище. А от головним героєм історичного твору слід уважати народ.

В оповіданні «Пан Канівський староста» Міхал Грабовський, як і в інших творах, поєднав історичні події з етнографічними спостереженнями, зосереджуючись на житті українського народу під владою Речі Посполитої. Дія розгортається в XVII–XVIII століттях, імовірно, у

часи козацько-польських конфліктів або гайдамацьких рухів. Це етнографічно насичена історична повість, яка розкриває конфлікти українсько-польської історії через призму життя окремих персонажів. Автор виступає не тільки в ролі письменника, а й дослідника народного побуту, зберігаючи для нащадків яскраві образи минулого. Старости в Речі Посполитій були королівськими намісниками, так званою місцевою виконавчою владою, котра володіла широкими правами й можливостями в регіонах. У творі показано конфлікти між представником влади та українським населенням, яке не бажало терпіти несправедливості та свавілля. У праці чітко прослідковується соціальне протиріччя: М. Грабовський зачіпає теми кріпацтва, релігійного гніту (унія) та боротьби за автономію українських земель. Ця історична повість надає читачеві описи побуту українських селян і козаків: їхнього традиційного життя, обрядів (весілля, похорон, свята), вірування (народна магія, повір'я), військової організації козаків. Також митець використав українську мову в діалогах, додав вставки з народних пісень, прислів'їв. Цей твір можна розглядати як соціальну сатиру на панування польської шляхти, де ключовою ідеєю є критика зловживань шляхти й висвітлення трагедії взаємної ненависті.

У творі «Пан староста Закшевські» Міхал Грабовський знову-таки змальовує соціальні та етнографічні реалії українського села першої половини XIX століття. Час події – після польського повстання 1830–1831 років, коли польська шляхта втрачала вплив на українських землях, але зберігала соціальну владу в селах. Тут яскраво висвітлено протистояння між польським старостою (представником шляхти) та українськими селянами, які страждали від свавілля та експлуатації. В оповіданні завуальована критика тогочасного царського режиму, що обмежував права польської шляхти, але не покращував становище українських селян.

Варто звернути увагу на образ старости Закшевського. Це типовий представник польської шляхти, котрий вважає селян «бидлом» і використовує свою владу для особистої вигоди. Його свавілля символізує гніт панщини та соціальну несправедливість. Окрім того, Грабовський описав традиції, звичаї, важке економічне становище селян, конфлікт між католиками та православними, «уніятизацію» релігії, а також відтворив репліки українською мовою.

«Пан староста Закшевські» – це соціально-етнографічна «замальовка» українського села доби польсько-російського гніту, де поєднуються історичний реалізм та критика кріпацтва. Автор, будучи сам шляхтичем, продемонстрував моральний занепад панів і страждання українського народу, що робить твір важливим джерелом для вивчення історії України XIX століття.

Етнографічний твір Міхала Грабовського «Україна давня і теперішня» є важливим джерелом для вивчення історії та етнографії України першої половини XIX століття. Автор аналізує історію України з часів Київської Русі, козацтва та Гетьманщини. Він підкреслив значення української державності та автономії в рамках Речі Посполитої та російської імперії, згадав такі події, як Хмельниччина, Руїна, Коліївщина та оцінив роль козацтва як захисників української ідентичності. Будучи представником польської інтелігенції та шляхти, митець розглядав складні стосунки між поляками й українцями, зокрема конфлікти, соціальні напруження, спроби знайти компроміс. Автор аналізував історичну політику царського режиму щодо України, зокрема скасування автономії Гетьманщини, ліквідацію Запорізької Січі, посилення русифікації (а саме заборону використання української мови та популяризацію української культури).

Що ж стосується етнографічного аспекту твору, то в ньому зображено побут і традиції українців. М. Грабовський детально описав звичаї, обряди весілля (від сватання до розпуття з піснями, символікою і т. д.), похорону, використав народні пісні, думи (про козаків Байду, Морозенка), легенди (про заснування Києва), зобразив традиційний одяг українців того часу, кухню, господарський уклад. Автор відзначав неабияке значення української мови як

елементу національної ідентичності, описував роль православ'я та наслідки появи унії в житті українців, а також вплив кріпосного права на українське село.

Варта також аналізу літературно-критична праця Міхала Грабовського «Література і критика». У першому її розділі під назвою «Що значить козаччина?» дослідник підніс це явище до європейського рівня: «система, що охоплювала ледь не всю східну Європу, велика система, до цього часу погано висвітлена, але важлива: система козаччини» [2, с. 6]. Велике товариство людей, котрі живуть у постійній війні, через війну і для війни. Історія Європи не є повною саме через недостатню висвітленість козаччини [2, с. 7]. Автор прирівнював український і козацький фольклор, уважав це одним і тим же. Критик проаналізував засади лицарських орденів і дійшов висновку, що козаки були не чим іншим, як ще одним орденом у Східній Європі, оскільки засновувався на вірі, честі та обов'язку.

М. Грабовський аналізував обставини створення козаччини і зазначав, що іще за часів татарського поневолення повелося на Русі два стани: козацький і городовий [2, с. 13]. Далі він тлумачив, що це формувалися окремі устрої, які були спроможні незалежно існувати певний час один від одного. Міста в мирні часи не цікавили козаків і не потребували козацької допомоги. Автор також з'ясував походження вислову *козак*, що означає незалежного вояку. Для М. Грабовського не викликав сумнівів той факт, що здавна таку назву мали різноманітні збройні угруповання, котрі на теренах Східної Європи кочували по пустелях і степах. Значна увага приділена описові побуту козаків: найгарніша полонянка була його дружиною, найбагатша тканина, здобута в поході й поділена як здобич, була йому одежею, а найкраща зброя, відібрана у ворога, – його зброєю. Їхні діти змалечку гралися справжньою зброєю [2, с. 19].

Дослідник розподіляв усю козаччину на дві групи. Одна була сконцентрована біля нижнього Дону, друга – біля Дніпра. І саме з другої М. Грабовський виводив український народ, чи, як сам його називав, малоросійський. Аналізуючи у своїй праці «Україна давня і теперішня» різні найменування, які були притаманні жителям території України в різні часи («черкеси», «хохли», «поляни» та інші), дослідник, зрештою, дійшов висновку, що найприємнішою назвою, яку могли почути про себе мешканці України, була «козак», «козаки» [4, с. 171].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Творчість Міхала Грабовського – це унікальний синтез історії й етнографії, який зберігає пам'ять про козацьку Україну, висвітлює соціальні та релігійні конфлікти епохи, що є безцінним джерелом вивчення історії, культури та етнографії польського та українського етносів XVII–XVIII століть. Автор намагався об'єктивно підійти до української тематики, хоча його погляди були зумовлені польською культурною традицією. Повісті М. Грабовського, написані в дусі романтизму з елементами реалізму, поєднують історичні сюжети з етнографічною деталізацією, відтворюючи життя України XVII–XVIII століть. У цьому дослідженні розглянуто п'ять його прозових творів: «Пан староста Канівський», «Пан староста Закшевські», «Заметіль у степах», «Коліївщина і степи», «Україна давня і теперішня» та літературно-критична розвідка «Література і критика». Визначальними критеріями стосовно художнього твору як для Грабовського-критика були спорідненість із народною творчістю, відтворення автентичного історичного тла, досконала поетична форма тексту. Прозові праці, що містили ретроспективний опис минувшини чи сучасності, критик відносив до історичних, адже, на його думку, сучасний шедевр за кілька років отримає нову якість – історичну значимість. Митець віддавав належне добі романтизму й уважав історичний роман її здобутком, вершиною якого були романи Вальтера Скотта. Майже сорок років тривала його літературна діяльність. Упродовж цього часу він писав критичні праці, художні твори, статті з історії, археології, цукроваріння, що й гарантувало місце М. Грабовському в історії польської літератури. Зі швидким і тверезим розумом, феноменальною пам'яттю, він був дуже цінованим критиком, але другорядним письменником, хоча це потребує глибшого

дослідження і більш досконалого всебічного вивчення письменницької творчості Міхала Грабовського.

Сам митець, будучи літературним критиком, визнавав свій недостатній рівень майстерності написання. Великий митець слова Іван Франко також мав неоднозначні погляди на творчість Міхала Грабовського, називаючи його другорядним письменником у літературі Правобережної України, водночас виокремлюючи його окремі праці як твори, написані на високому рівні (зокрема «Коліївщина і степи»), проте це твердження потребує більш глибокого вивчення та становить перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел та літератури

1. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18059> (дата звернення: 24.04.2025).
2. Grabowski M. *Literatura i krytyka: Pisma M. Grabowskiego*. Wilno : Nakładem Teofila Glückberga, 1837. T. 1. 138 s.
3. Grabowski M. *Pan starosta Zakrzewski*. Kijów, 1860. 157 s.
4. Grabowski M. *Ukraina dawna i teraźniejsza*. T. 1: *O zabytkach najgłębszej starożytności*. Kijów, 1850. 175 s.
5. Tarsza E. *Koliszczyzna i stepy*. Wilno : Nakład i druk T. Glücksberga, 1838. 155 s.
6. Tarsza E. *Pan starosta Kaniowski*. Warszawa, 1856. 179 s.
7. Tarsza E. *Zamieć w stepach*. Petersburg : Druk Jozafata Ohryzki, 1862. 150 s.

References (translated & transliterated)

1. *Encyklopediia suchasnoii Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]*. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-18059> (reference date: 24.04.2025) [in Polish].
2. Grabowski, M. (1837). *Literatura i krytyka: Pisma M. Grabowskiego [Literature and criticism. Writings M. Gr.]*. (Vol. 1). Wilno: Nakładem Teofila Glückberga [in Polish].
3. Grabowski, M. (1860). *Pan starosta Zakzsewski [Mr. Mayor Zakshevski]*. Kyiv [in Polish].
4. Grabowski, M. (1850). *Ukraina dawna i teraźniejsza: O zabytkach najgłębszej starożytności [Ukraine, Ancient and Modern: On the monuments of the deepest antiquity]*. (Vol. 1). Kyiv [in Polish].
5. Tarsza, E. (1838). *Kolishchyzna i stepy [Kolishchyzna i steppe]*. Wilno: Nakład i druk T. Glücksberga [in Polish].
6. Tarsza, E. (1856). *Pan starosta Kaniowski [Mr. Mayor Kaniowski]*. Warsaw [in Polish].
7. Tarsza, E. (1862). *Zamiech w stepakh [Blizzard in steppe]*. Petersburg: Druk Jozafata Ohryzki [in Polish].

Статтю отримано 26.03.2025 року.

Прийнято до друку 16.06.2025 року.